

Aeg ärgata

Kakskümmend kaheksa eesti rahvalaulu.
Kirja pannud Friedrich Reinhold Kreutzwald
Järvamaalt Viisu külast 1828. aastal

Time to Wake

Twenty-Eight Estonian Folk Songs.
Written Down by Friedrich Reinhold Kreutzwald
in 1828 in Viisu Village, Järva County

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv
Ajakeskus Wittenstein | Järvamaa Muuseum
Estonian Folklore Archives of Estonian Literary Museum
Wittenstein Time Centre | Järvamaa Museum

Aeg ärgata

Kakskümmend kaheksa eesti rahvalaulu.
Kirja pannud Friedrich Reinhold Kreutzwald
Järvamaalt Viisu külast 1828. aastal

Time to Wake

Twenty-Eight Estonian Folk Songs.
Written Down by Friedrich Reinhold Kreutzwald
in 1828 in Viisu Village, Järva County

Avaldatud tekstid ja illustratsioonid pärinevad Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi ja Eesti Kultuuriloolise Arhiivi, Järvamaa Muuseumi, Eesti Ajalooarhiivi, Eesti Ajaloomuuseumi ning Eesti Kunstimuuseumi kogudest • Published materials originate from collections of Estonian Folklore Archives and Estonian Cultural History Archives of Estonian Literary Museum, Järvamaa Museum, Estonian Historical Archives, Estonian History Museum and Art Museum of Estonia.

Koostaja • Compiled by: Otilie Kõiva
Toimetajad • Edited by: Janika Oras, Liina Saarlo, Kadri Tamm
Viisid • Melodies: Janika Oras
Tõlked • Translations: Kait Tamm
Tõlke toimetajad • Editors of translations: Kanni Labi, Guntis Šmidchens
Korrektuur • Proofreading: Inge Annom
Kujundus ja küljendus • Cover and layout: Pille Niin
Fototöötlus • Photo-processing: Siret Roots, Maie Rüütel
Projektijuhid • Project managers: Risto Järv, Leelo Saar, Valev Väljaots
Raamatu valmimisele aitasid kaasa • Also contributed for the publication:
Malle Hõbemägi, Kairi Kapitonov, Liina Lõhmus, Kristi Metste, Tuuli Otsus,
Jonathan Roper, Mari Sarv, Terje Truska, Eve ja Maria Viidalepp, Aivar Õepa

Esikaanel: Ants Viidalepp, Kreutzwald üliõpilasena rahvaluulet kogumas. Õli, lõuend, 1955 • Cover: Ants Viidalepp, Kreutzwald collecting folklore in his student days. Oil, canvas, 1955.

Raamatu ettevalmistamist ja väljaandmist on toetanud: Eesti Haridus- ja Teadusministeerium (IUT 22-4); Eesti Kultuurkapital (rahvakultuuri sihtkapital ja Järvamaa ekspertgrupp) • Publication is supported by Estonian Ministry of Education and Research (IUT 22-4); Cultural Endowment of Estonia (Folk Culture Endowment and Järva County Expert Group).

Autoriõigused: autorid (sissejuhatus, kommentaarid)
Copyright: authors (foreword, comments)
EKM Teaduskirjastus • ELM Scholarly Press

Trükk: Greif • Printed in Greif
ISBN 978-9949-544-10-3

Auf Stein gezeichnet von T. Gehlhaar

Zeichnung von T. Gehlhaar in Dresden

Die Schaukelnden.

Kiikujad • Swingers. Theodor Gehlhaar, 1840

Hof Hainmanns 1077
Hof H. Richter

NOISTEER

HEY KIRBISIAAR

Nickelsche Luggen
Tulla

KODASZT

Appolon rat. ka

Hof Weso

Hof Melman 177

HEY WIESO

HEY OETHEL

Hof Cella 177

HEY MEZHOFF

SUMPAI 177

WELSENSTEIN

HEY SUREBER

HEY MÜNTEHOF

Hof Koldgras 177

Hof Kersch 177

HEY BASSBERG

Hof Straub 177

HEY DORCK

1757

WEISENSTEIN.

Paide turg • Marketplace of Paide. Fr. Wilberg, 1857

Saateks

Eesti rahvuskultuuri suurmehe, rahvuseepose “Kalevipoeg” looja Friedrich Reinhold Kreutzwaldi (1803–1882) eluloost teame, et ta sünnikoht ja lapsepõlvepaigad olid Virumaal, noorukiea kodukoht oli Harjumaal Hageri kihelkonnas. Ülikooliaastatel oli Kreutzwald aga järvalane – kõik tema õppevaheajad möödusid vanemate tollaegses töö- ja elupaigas Peetri kihelkonnas Viisu külas. Järvamaaga sidus Kreutzwaldi ka sõber ning aatekaaslane, Koeru kihelkonnas sündinud Friedrich Robert Faehlmann, kellega ta esmakordselt kohtus 1825. aastal Tartus. Kreutzwald valmistus siis ülikooli sisseastumiseksamiteks, Faehlmann aga doktoritöö kaitsmiseks.

“Kummagi teineteisele liginemise tohime arvata eesti intelligentsi esirõkamise süüdi. On legendaarselt oletatud, nagu oleksid need kaks juba Rakveres koolis käies kokku puutunud. See oletus on ekslik. Mõlemad käisid küll Rakvere kreiskoolis, aga eri aastail. On edasi kujutletud, nagu oleksid kolm Rakvere kreiskoolipoissi – Faehlmann, Kreutzwald ja Nocks – kinnitanud oma ustavust eestlusele ühistootuse andmisega Rakvere Vallimäel varsti pärast vabaduse kuulutamist eesti rahvale. See kolme koolipoisi konstellatsioon – piltlikult kujutatud “Viru vandena” – on samuti ehitatud eksikujutus. Selle asemel võime näha kliinikupraktikant Faehlmanni mõnulevalt piipu popsutamas ja oma mälulaegast avamas uut eestimaalast Kreutzwaldi kohates, meelsuselt sama eestlist, kes oli juba Viru, Harju, Järvagi rahvasuust pärimusi kirja pannud.”
Gustav Suits.¹

Koolivaheaegadel käis Kreutzwald sageli ka Viisu lähedal asuvas Paide linnas, suheldes seal kohalike haritlastega. Aastakümneid hiljem on ta meenutanud, et Paides möödusid ta nooruse “tormi ja tungi” aastate säravaimad hetked.²

Viisu mõisahoone, 1952 • Viisu manor house in 1952

19. sajandi alguskümnetel oli üle-euroopaline romantismiga kaasnenud rahvaluuleharrastus jõudnud ka Eestimaale. Rahvaluule tähtteos, Johann Gottfried Herderi kaheosaline “Volkslieder”, mis sisaldas ka seitse eesti rahvalaulu, ilmus trükist juba aastatel 1778–1779, üldtuntuks sai see aga 1807. a avaldatud 2. trüki pealkirjaga “Stimmen der Völker in Liedern” – “Rahvaste hääled lauludes”.³ Kreutzwaldi sünnikihelkonnas Kadriinas kogus pühendunult rahvaluulet kirikuõpetaja Arnold Friedrich Johann Knüpfper, kes võis olla eeskujuks ka noorele Kreutzwaldile. Kreutzwaldi enda andmeil on ta rahvalaule hakanud üles kirjutama 1818. aastal.⁴ Nii varasest ajast Kreutzwaldi käsikirjade fondis⁵ laulukirjapanekuid ei leidu, säilinud on aga ülikooliaastatel Põhja-Eestist, peamiselt Järvamaalt Viisu

mõisa ümbruskonnast kogutud regilaulud. Kreutzwald on laulud üles kirjutanud nii, nagu need talle esitati, kohalike murdevormide ja arhailiste keelenditega. (Need erinevad tema hilisematest kirjapanekutest, kus ta omaaegsete tõekspidamiste kohaselt on tekste täiendanud.) Viisu regilaulud saatis Kreutzwald hiljem ümberkirjutatult Tartusse Õpetatud Eesti Seltsile (ÕES).⁶ “Kalevipoja” koostamisel olid Viisus kuulnud-kogutud regivärsid Kreutzwaldile oluliseks toeks. “Kalevipojas” kasutatud Viisu laulud on eraldi ära märgitud laulude nimekirjas lk 107–108.

Viisu käsikirja tekstide arv pole suur (28), aga nende seas on pikki liitlaule ja mitmest eri laulust koosnevaid tsükleid. Esindatud on regilaulutraditsiooni erinevad kihistused tekkelt muinasaega tagasi ulatuvatest müütilistest lauludest kuni uuema rahvalaulu tunnustega ringmängulauluni. Peale Põhja- ja Kesk-Eestile iseloomuliku repertuaari leidub siin kunagi väga laialt levinud ja ka teiste läänemeresoome rahvaste juures tuntud

Peetri kirik, 1960 • Church of Peetri parish in 1960

laule. Muidugi ei saa see kimbuke anda pilti kogu kihelkonna regilaulu-repertuaarist – see ülesanne jääb tulevasele Peetri kihelkonna “Vana Kandle” köitele. Ometi on nendes lauludes palju eesti regilauludele üldiseloolumulikke: eelkõige suur looduslähedus ja naiseliku lüürika domineerimine nii teemades kui poeetilistes kujundites. Eriti emotsionaalsed on kodu- ja lapsepõlvelaulud, samuti muud emale adresseeritud laulud (“Memme vaev” + “Ema viis põlles põllu peale” 10; “Armid näkku löödud” 14; “Tugi sai sellel, kes ei tundnud” + “Mõrsja lahkumine” 18). Suurt soojust suhetes emaga rõhutab omakorda Peetri kihelkonna stereotüüpne pöördumisvärss *Ema, hella memmekene* mõnede laulude või lauluosade alustamisel. Usalduslik, mõistev vahekord vanematega, eriti emaga, avaldub ka lüroepiliste korduslaulude “Ehted varastatud” ja “Haned kadunud” (17, 20) lohutamise episoodis.

Kivitiku rehielamu Viisus, 1962 • Kivitiku farmhouse in Viisu village in 1962

Kreutzwaldil oli õnn kuulda veel elavat regilaulu selle ehtsas esituskeskkonnas. Järvamaale iseloomulikest laululiikidest on käsikirjas esindatud eelkõige **kiigelaulud**. Tõenäoliselt ongi need üles kirjutatud neidudelt kiigeplatsil.⁷ Peale päris kiigelaulude lauldi kiigel mitmesuguseid muidki

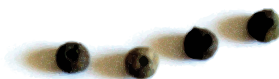
laule. Eriti tihti kõlasid seal aga pikad **lüroepilised laulud**, nagu müütilised “Loomine”, “Tähe mõrsja” ja “Suur tamm” või argielu sündmustest jutustavad “Ehted varastatud” ja “Haned kadunud” (16, 24, 19, 17, 20). Kiigel laulmiseks sobisid hästi ka **mõistatuslaulude tsüklid** – küsimusi-vastuseid võisid vaheldumisi laulda kahel kiigelaulal kiikujad, kumbki pool oma eeslaulja ja kooriga. Viisu mõistatuslaulude juures andmeid esitustavade kohta pole, aga 1889. aastal on Peetri kihelkonnast kirja pandud jaanilauluga liitunud “Mõistatus viljast” ja lisatud on märkus, et seda lauldakse jaanilaulpäeva õhtul ja jaanipäeval kiige peal.⁸ Viisuski tuntud “Mõistatus mesilasest” oli kiigelauluks ka Virumaal Haljala kihelkonnas.⁹

Esitamisolukorrast olenes meeleolu ja laulude valik. Kiigeleminek tähendas pääsemist madalate suitsutarede hämarusest kevadsuvisel looduse keskele teiste noorte sekka, kiigeplatsile kuskil kaunil mäekingul. Mäe oma parimates riides ja ehetes.

Üksikasjalikult, ilmse imetlusega on tolleaegseid Põhja-Eesti neidude kauneid kiigeriideid ja ehteid kirjeldanud saksa literaat Chr. H. J. Schlegel oma reisikirjades (1801, 1807, 1815): “... nende juus, enamasti blond, ripub hästikammitult ja sageli lakkides õlgadele, ilus Perg [*pärg*] (papist rõngas, üle tõmmatud tükikese siidriidega, millele on õmmeldud kuld- või hõbelitreid ja millelt, kui tüdruk on jõukas, paar kirjut siidlinti seljataga lehvivad) haarab selle ülal kokku; rinnal ripub võrdlemisi suur ümmargune kummitud hõbesõlg, tume seelik on kaunistatud kirju poordiga, lai linane varrukas lehviv käsivarre ümber; midagi tikitud krae taolist [*käised*] on särgi peal ülal kaela ümber kinnitatud ja katab rinna, mis vabalt esile tungib, ning osa seljast; vaesel tüdrukul on nüüd sukad ja puhtad nahksokid [*pastlad*] jalas ...”¹⁰

Põhja-Eesti taluneidude rõõmsameelsust ja laululembelisust rõhutab isegi Karl Ernst v. Baer (sündinud-kasvanud Järvamaal) oma doktoriväitekirjas “Eestlaste endeemilistest haigustest” (1814). Baer peab eestlast üldiselt flegmaatiliseks, “väikese kallakuga melanhoolsesse”. Sugupoolte erinevusi selgitades lisab aga, et “Eestimaa tütarlapsele võib vaevalt omistada eespool kirjeldatud rahvuslikku eripära. Ta on elavam, hoogsam, tööd tehes rõõmsam ja armastab seejuures laulda, mida meessugu just eriti ei tee.” Edasi selgitab Baer ka sugupoolte erinevuste põhjusi: “Füsioloog ja psühholoog leiavad kergesti kummagi soo vahel esineva erinevuse põhjused. Kuna naine, eriti enne, kui teda abielus pereema mured rõhuma hakkavad, sangviinilise temperamendi poole kaldub, on ta mitmesuguste raskuste suhtes ka vähem vastuvõtlik; alluvustunne, mis mehelt kogu ta jõu ja väarikuse võtab, ei maksa peaaegu midagi naiste hinge juures, arvestades nende konstitutsiooni.”¹¹

Viisu käsikirjas on üldse vaid paar kurvemat laulu (14 ja 18), ent neidki helendab ema-tütrel suhete soojus. Naiseelu mured olid noortel laulikutel alles mägede taga, veel olid nad imetletud ja nende südames oli lootus leida hea ja õige kaasa. Kiigelaules võidi kas või imemaale sõuda (“Neiud ehivad teeleminekuks” + “Pölesivad poiste silmad” + “Kangakuduja” 11; “Ilus neiu kiigel” + “Imemaa” 22, 25).

Kiigel, teed käies või töö juureski lauldud **looduslauludes** on kevade ja suve saabumise rõõm, peadloovate viljade valmimise ja uudseleiva lootus – aga ka kosjade ootus, ehkki seda otsesõnu välja ei öelda (“Kevad põllul”, “Suvi ja sügis”, “Ladvad lindudele” 7, 2, 9).

*Olge rõõmsad, noored mehed,
juba rukkipea näikse,
odraoras haljenteie ...¹²*

Külavahetee Viisus Andrese talu juures • Village road at Andrese farm in Viisu village

Lehiselistele – neidudele, kes kevadel luudade ja vihtade jaoks oksa murdma lähivad – pannakse südamele, et ladvad jäetaks laululindudele:

*... jäta ladvad murdematta!
Jäta ladvad linnu lenda,
linnu lenda, tui tulla,
peäsukestel peäle käia,
käl otsas kukutada!*¹³

Ümbritseva looduse ülimalt tähelepanelik jälgimine ilmneb eriti **mõistatuslauludes**, mis kujundlike piltide kaudu jutustavad taluinimese kogu elukeskkonnast – viljapõldudest, metsasaludest, loomadest, lindudest, putukatest kuni vikerkaareni taevalaotusel (27, 28).¹⁴ Varjundirikas loodustunnetus avaldub ka vanas **mängulaulus** (“Hobusemäng” 8).

Noorrahva elu ja noorte omavahelisi suhteid kajastavate laulude peategelane on uhke, kaunis ja karske taluneiu. Talle meeldib küll olla imetletud, aga kui vaja, on ta valmis ka enesekaitseks (“Karskuse õpetus” 4):

*... pidage pihid pihusse,
käsihaamerid käesse!
Kui tuleb poissi puutamaie,
naesemees tuleb narrimaie,
kelm tuleb kinni võttemaie,
löö siis poisi pooli peale ...¹⁵*

Näib, et laulikneid on olnud küllaltki enesekindlad, südid ja kavalalt nupukad oma õiguste kaitsmisel nii rikka peremehe juures teenides kui oma koduski (“Kaval sulane kündmas”, “Tütar tahab põlle” 5, 13). Argust ja alandlikkust nendes lauludes pole. Vähemtähtsalt tähtsamale suunduvate loeteludega tsüklis “Loomine” + “Kolm metsa” + “Kolm kaevu” + “Kolm välja” kuulub viimane ja ühtlasi parim mets, kaev või väli alati neidudele (16).

Töölaule, nagu Järvamaal tollal veel üldtuntud **lõikuslaulud** (*põllulaulud*), neidude kiigerepertuaaris muidugi polnud, aga viljakasvatamisega on kiikumine (usutavasti ka mõistatamine) algelt siiski seotud. Neid ühendab regilaulude sünniaegadesse ulatuv viljakusmaagiline tagapõhi: mida

Moonameeste maja Viisu mõisas, 1963 • House for manor hands in Viisu manor in 1963

kõrgemale kiiguti, seda kõrgemaks usuti kasvavat ka vili.¹⁶ Kiigelaulude ja lõikuslaulude levikualagi langeb enamvähem kokku, ühtlasi peaaegu kattudes vanade põllunduspiirkondadega.¹⁷ Külanoorte kevadsuvisel kooskäimisvormina püsis kiigetraditsioon elujõulisena kuni Esimese maailmasõjani, paiguti kauemgi, regilaule hakkasid aga aegamööda asendama lõppriimilised rahvalaulud. Järvamaa rahvaluulekogude põhjal näib, et kiigelauludest kiiremini taandusid regivärsilised mängulaulud. Näiteks “Palgamaksmismäng” (21) on juba mõnede uuema rahvalaulu tunnustega.

Vanade tavandilaulude ühest peamisest liigist, **pulmalauludest**, on Kreutzwaldi Viisu käsikirjas ainult üks tekst, “Tugi sai sellel, kes ei tundnud” + “Mõrsja lahkumine” (18), mida on lauldud enne mõrsja lahkumist vanematekodunt:

*Emä, hella memmekene,
kasvatasid tütterida,
kasvatasid, kallistasid,
imetasid, hellitasid,
mõtlid toekse tulevad ...*

*Ära pean mina minema,
hani, hulgasta ujuma,
tedre, teista lahkumaie ...*¹⁸

Laul pärineb pulmarituaali kõige vanemast kihistusest. Kunagi itkes pulmas mõrsja ise, need itkumotiivid säilisid pulmalauludes, mida laulsid pulmalaulikud – tavaliselt vanemad, elukogemustega abielunaised, ühtlasi lauludega seotud pulmakombestiku parimad tundjad.¹⁹

Laulude üleskirjutamisajal oli maarahva pärisorjusest vabastamise seadusest möödunud kümme aastat. Ajalookäsitlustes on rõhutatud selle seaduse negatiivset külge – maa jäi ikkagi mõisnike omandiks ja talupoegade majanduslik olukord isegi halvenes. Otsesemalt paranes vaid mõisa ametmeeste elujärg ja liikumisvõimalused. Eestlaste eluolu ja meelelaadi palju aastaid heasoovlikult jälginud Christian Hieronymus Justus Schlegel on siiski märganud selle seaduse positiivset mõju, täheldades eestlaste, eriti noorema põlvkonna iseteadvuse ja eneseväärikuse kasvu.²⁰

Peetri kihelkonnas eriti levinud **orjuslaule** Viisu tekstide seas ei ole. Rohkem kui ühiskondlikud probleemid huvitasid nende muidugi noorte omavahelised suhted, aga orjuslaulude puudumisel võib olla veel teinegi põhjus: Kreutzwaldi isa kuulus ju nn *mõisameeste* hulka. Vaevalt oleksid neiu mõisavalitseja pojale orjuslaule laulnud. Küllap oli ka Kreutzwald ise laulude küsitlemisel ettevaatlik, sest külarahva sakstevaenulikkus pidi

talle teada olema. Arvatavasti oli talle kogemusi jaganud ka vanem ning rahvaga suhtlemises kogenum söber Faehlmann.²¹ Kirjas Õpetatud Eesti Seltsile on Kreutzwald hiljem meenutanud üht iseloomulikku seika laulude kogumisest Paide ligidal [Viisus]: “Sel ajal, kui ma ühelt tütarlapselt saadud kiigelaulu parajasti oma kirjutustahvlile märkisin, kuulsin ma kõrvalseisvalt eestlaselt märkuse: “Kas pole veel küllalt, et me härrastele juba kõigest kümnist peame maksma, kas tahavad nad nüüd ka laulukümnisse meie juures sisse seada, et kõigelt oma tolli saada.””²² Terviklike laulukirjapanekute põhjal võib aga arvata, et noorel Kreutzwaldil oli laulikeidudega ikkagi hea kontakt – pika laulu kirjapanemiseks tuleb esitajal ja üleskirjutajal teha koostööd ning üksteisega arvestada.

Mõisa ja küla vahelised vastuolud tulevad ühes laulus siiski esile, nimelt lüroepilises korduslaulus “Haned kadunud” (20). Ilmselt kajastab see laul aga hoopis varasemat, pärisorjuse-eelset ajajärku maarahva ja mõisahärrade suhetes.²³

Laulus läheb taluneiu mõisa oma kadunud hanesid otsima. Teda võetakse lahkesti vastu, aga näilise heasoovlikkuse taga on tegelikult mõisakste ülim ülbus ja küünilisus:

*Seäl mul tooli toodanesse,
padjad peale pandanesse
mu oma hane sulista;
laud mul ette tõstetakse,
seäl mul süüa annetakse
mu oma hane lihasta;
seäl mul juua annetakse
minu oma hane vereda.²⁴*

“Haned kadunud” oli tuntud kogu Eestimaal, samuti Eestist väljarännanute seas; meilt levis see laul ka lähinaabrite traditsiooni.²⁵

Külasisestest vastuoludest, sulaste-teenijate lauludest on Kreutzwald kirja pannud ühe teksti laulutüübist “Kaval sulane kündmas”. Siinne redaktsioon kuulub kujunditelt pigem looduslaulude hulka:

*Peremees oli mulle kuri,
perenaine mulle vali,
mina hea härgadelle ...
madalaste kündsin maada ...
Ma'p pand kõrta kõikumaie,
lehekesta liikumaie,
ma'p rikkund jumika juurta,*

*puutunud puju peresse,
takistanud takkiada.
Pujul oli pere paraja,
jumikal olid juured suured,
takkial olid lapsed targad.²⁶*

Kakskümmend kaheksa regilaulu – see on killuke eesti kaunist muinsluulest, jäädvustatud ligi kakssada aastat tagasi, siis, kui neid laule laulsid veel ka noored. Eestimaal on vähe paiku, kus rahvalaule on kogutud juba 19. sajandi alguskümneid. Iga kirjapanek on erilise väärtusega kui poeetiline sõnum aegade teedelt, siin ühteaegu aga ka kultuuriline dokument eesti rahva Lauluisa Kreutzwaldi noorusaegadest. Gustav Suits on seda ajastut iseloomustanud kui “eesti intelligentsi esiärkamise” aega. Sümbolsest viitab rahvuslike ideaalide sünniajale ka raamatule nime andnud laulupealkiri “Aeg ärgata”.

Olgu see väljaanne – Kreutzwaldi Viisu käsikirja esmatrükk – tänutäheks laulikutele, laulude kirjapanijale ja päranduseks pärijatele.

Ottilie Kõiva
kevadkuul 2014

VII.

Äälytt' ja' Combs.

Olge röömpäid norred mehed!
 Subba lunki-pea näitje, pea? näitje
 Oddra orras haljenteie, haljenteie
 Kaeras orras kattab maada,
 Nisjo kuppesta kullus,
 Ernis öij' ilfutellab, otputellab
 Eubba kauna karwatellab, karwatellab
 Lääpid jäärele jäavad. jäavad.

VIII.

Sit uulovan Juv. Duab.

"Wirro pois, mul' ells weada!
 Kas näggid minno hoosta
 Furro äres kulkumai, kulkumai
 Ulilfelle kulkumai, kulkumai
 Läbbi linna Cäikimäie? - karkimäie
 ..Starjo pigal, penitenne!
 Mis wäski finno hobbone?"
 "Hommiko orrawa karwa,
 Loo-karwa löunella, Loo? (karwa)
 Järnäst päwa päfs-karwa, päfs? (karwa)
 Kurre-karwa kaste cele
 Seljas kal finnimane läht,
 Päälled kuldafed peas, peäse

7. Kevad põllul

Olge rõõmsad, noored mehed:
juba rukkipea näikse,
odraoras haljenteie,
kaeraoras katab maada,
nisud tupesta tulevad,
ernis õisi otsuteleb,
uba kauna kasvateleb,
läätsid seärele seavad!

Laul hea saagi, uudseleiva lootusest ja ootusest. Noormehi julgustatakse kosjadele ja pulmadele mõtlema.

8. Hobusemäng

“Viru poiss, mul hella venda,
kas nägid minu hoosta
turu ääres tuikumaie,
uulitsalle hulkumaie,
läbi linna läikimaie?”

“Harju piiga peenikene,
mis värki sinu hobune?”

“Hommiku oravakarva,
lõokarva lõune’ella,
pärašt pääva pääsukarva,
kurekarva kaste eele.
Seljas tal sinine täht,
päitsed kuldased peasse,

7. Spring on the Field

Stay joyful, young men:
Already the heads of rye appear,
Sprouting barley glowing green,
Sprouting oats rise from the ground,
Wheat emerges from its sheath,
Peas are full in bloom,
Pods sprout on the bean plants,
Lentils stand firmly on their feet!

A song about hope and anticipation of a good first harvest and bread made of it. Young men are encouraged to think about betrothal and wedding.

8. The Horse Game

“Boy from Viru, my dear brother!
Did you see my horse,
Meandering near the market,
Straying on the streets,
Tottering through the town?”

“Maiden from Harju, slender one,
What colour is your horse?”

“At dawn it is the colour of a squirrel,
At midday the colour of a lark,
After sunset the colour of a swallow,
At dusk the colour of a crane.
It has a blue star on its back,
Golden bridle on its head,

8. pag 24

Frangid tal kaalas rahhatõed,
Pinnus fidine - eiss *)
Kammiks kuldane jallas.
Harjo piiga, penikanne!
Laks la maie läbbi õue,
Läi ta maie jõesta wetta,
Kasfuss maie kaewo wetta."
Wirro piisti, ulla wenda.
Tulga hoosta astamaie:
Tuhhat marjale halli tuukka,
Tadola marjale kõrmi jälgs,
Wüstuhhat werri-punnane."

~~~~~

IX.

Tubba lehtib leina-kaste,
Häljental murretis kaaw
Suure joo kasteella,
Laid laandada wakkela;
Neidrikasped, noorokasped!
Lähme oksu muremaie,
Kasfokaspi kättemaie,
Skurra oks, neidrikanne!
Skurra oks, kakku kasfus:
Lättä laddwad mardamatta,
Lättä laddwad Linno lenda,
Linno lenda, kui lulla,
Siäfukeskel piäle käia,
Käie ollas kurrukada.

Soõ Gerv

tui dat mit tui

kaul

~~~~~

*) Eiss ains gätröfte Njüne-nie sälgogunaw wäitaw.

rangid tal kaelas rahatsed,
rinnus siidine ies,
kammit kuldane jalas.”

“Harju piiga, peenikene,
läks ta meie läbi õue,
jõi ta meie jõesta vetta,
katsus meie kaevu vetta.”

“Viru poissi, hella venda,
tulge hoosta ostemaie!
Tuhat maksab halli tukka,
sada maksab kõrvi sälgu,
viis tuhat veripunane.”

Vana laulumäng, kus neiu otsib kadunud hobust. Hobuse ostmise motiiv võib viidata kosjadele.

9. Ladvad lindudele

Juba lehib leinakaske,
haljendab muretishaav
suure soo keske'ella,
laia laandede vahele.

Neitsikesed noorukesed,
lähme oksti murdemaie,
kasukesti katkemaie!

Murra oksti, neitsikene,
murra oksti, katku kasu,
jätta ladvad murdematta!
Jätta ladvad linnu lenda,
linnu lenda, tui tulla,
peäsukestel peäle käia,
käul otsas kukutada!

Õpetus lehiselistele, kes viivad koju oksti vihtade ja luudade tegemiseks: jätke ladvaoksad lindudele!

Harnesses adorned with coins,
Silky breast-strap in front,
Golden shackles on its legs.”

“Maiden from Harju, slender one,
It passed through our yard,
It drank water from our river,
It tried water from our well.”

“Boy from Viru, my dear brother,
Come buy a horse!
A grey-maned one goes for a thousand,
A young bay horse costs a hundred,
A red roan will cost five thousand.”

An old game song, in which a maiden is searching for her lost horse. The motif of buying a horse may allude to betrothal.

9. Tree Tops for Birds

The weeping birch is growing leaves,
The sorrowful aspen is glowing green
In the middle of a big bog,
In between wide woods.

Oh you maidens, you young ones,
Let's go and break off some boughs,
Let's snap off sprigs!

Break boughs, dear maiden,
Break boughs, snap sprigs,
Leave the tree tops intact!
Leave tree tops for birds to perch,
Birds to perch, doves to rest,
Swallows to sit,
Cuckoo birds to call from!

An instruction to maidens who take twigs and branches home for making brooms and sauna whisks: leave the tree tops for birds!

x.

Millal matjan mamme waeua,
 Hta emma piina waeua,
 Kakkul kail kandumise? k ä e l
 Kaswatofid kullerida,
 Wiijed põlled põllo peäle, neate
 Pannid parmaste wakkale,
 Sütleläite kaskaella:
 Et ei kulnud tuuli peäle, neate
 Ei paddanud padde rummala,
 Egga weerind wihma ooga.

* XI.

Naitfinesed, norrokesed!
 Ettegi andid ei deegi, kõõpfull.
 Sange punna paelatuse,
 Sini jesse jidilise
 Kallawise kumbatuse,
 Kinge Piia Linna alla!
 Põllasiwad paiste silmade
 Saes sinise ju peales
 Sa punnape paela peales
 Kallawise kuu peales
 Põhkelise rookal peales.
 Kespe tõi ju sinise?
 Josta tõi ju sinise,
 Emma tõi paela punnape,
 Oalde taggi rudas*) rukulise, tegge - u u u - u - u - u
 Jopi kuoldus kuu-kallawi:

*) rudas & rookal wõpffirid ghoifadid, siin minis üllig in teinut.

10. Memme vaev –
Ema viis põlles põllu peale

Millal maksan memme vaeva,
hea ema piimavaeva,
kahel käel kandemise?

Kasvatasid tütterida,
viisid põlles põllu peäle,
panid parmaste vahele,
sületäite keske'elle,
et ei tulnud tuuli peäle,
ei sadand sadu rumala,
ega veerind vihmahoogu.

Lüüriline laul ema hoolitsusest.

11. Neiid ehivad teeleminekuks –
Pölesid poiste silmad –
Kangakuduja

Neitsikesed noorukesed,
ehtige endid riide'esse,
pange punapaeladesse,
sinisesse siididesse,
kalevisse kuubedesse;
minge Riia linna alla!

Pölesivad poiste silmad
teie sinise sii peäle
ja punase paela peäle,
kalevise kuue peäle,
roheline ruuda peäle.

Kesse tõi sii sinise?
Isa tõi sii sinise,
ema tõi paela punase,
õde tegi ruuda rutulise,

10. Mother's Care – Mother Carried Me
in Her Apron to the Field

When will I pay for my mother's troubles,
For the milk my good mother gave me,
For carrying me in her two arms?

You raised a daughter,
Carried her in your apron to the field,
Laid her down between sheaves,
Between a bosomful of bundles,
So that no wind would touch her,
Nor a silly downpour soak her,
Nor a drizzle of rain drench her.

A lyrical song about mother's care.

11. Maidens Adorn Themselves
for the Journey – The Boys' Eyes
Were on Fire – Weaver

Oh you maidens, you young ones,
Adorn yourself in fine clothes,
Put on red ribbons,
Put on blue silk scarves,
Put on woollen coats;
Go to the city of Riga!

The boys' eyes were on fire
At your blue silk scarf
And the red ribbons,
And your woollen coat,
And your green skirt.

Who brought the blue silk scarf?
Father brought the blue silk scarf,
Mother carried home the red ribbon,
Sister made a plaid skirt,

10. pag 26

Sugga olli juuri, nield laiad, — 000
Sugga olli juuri äias faldud,
Nied laiad äimma kethud,
Kangas-kehtjed kaaga jatud,
Pintied peiguude rajakud. — 0 — 00 — 00 —

pingud

XII

Di Kingwies.

Skilla mul ütleb: kukku, kukku!
Fiilla lappel: laula, laula!
Kis ma kukkun kurwa linds?
Woi mis laulan alwa lapp?
Skul jänid koolde juda fulge,
Laua peale laulo-lette
Parijela pajatis-waija,
Tersto kappi keela-kölp. —
Koorid makked, ellad warrad!
Sango rattud rakkesse,
Hallid hobbe elmetesse,
Körwid karru nahkatasse,
Sõura filmad jomufasse:
Päitke rahwete kodolaise, W. W. W. W. W.
Äge hallil alla õue,
Toge mulle juda-fulge,
Laua pealt laulo-lette
Parijella pajatis-waija *)
Tersto kappi keela-kölp.

*) pajatama, unklarigear; waija fild in allen händen eine Talle

isa kodus kuue kalevi.

Suga oli suuri, niied laiad,
suga oli suuri, äia saadud,
niied laiad, ämma tehtud,
kangasteljed kaasa saadud,
pingid peigude rajatud.

Laul neidude ilusatest riietest ja kosilaste
ootusest, mida võidi laulda kiigel, aga ka teed
käies ja mujal.

12. Suude sulg

Küla mul ütleb: kuku, kuku,
külalapsed: laula, laula!
Mis ma kukun, kurva lindu,
või mis laulan, halva lapse –
mul jäänd kodu suude sulge,
laua peäle laululehte,
parsile pajatisvaipa,
kerstukappi keelekõlksu.

Noored mehed, hellad vennad,
pange ratsud rakke'esse,
hallid hõbehelmetesse,
kõrvid karunahkadesse,
sõurasilmad sõrmusesse,
sõitke ratsule koduje,
aage hallil alla õue!
Tooge mulle suude sulge,
laua peältä laululehte,
parsielta pajatisvaipa,
kerstukapist keelekõlksu!

Father wove the woollen coat.

Loom reed was large, treadle cords wide,
Loom reed was large, given by father-in-law,
Treadle cords wide, made by mother-in-law,
Loom given by husband,
Benches carved by grooms.

A song about maidens' fine clothes and waiting for
suitors. The song could have been sung on the swing,
but also while walking along the road and elsewhere.

12. The Mouths' Quill

The village is telling me: call, call!
Village children tell me: sing, sing!
What will I call, sad bird,
Or what will I sing, bad child—
I left the mouths' quill at home,
The song sheet on the desk.
The croon cloth on the drying pole,
The tongue click in the clothes' chest.

Oh you young men, you dear brothers,
Put a harness on your horses,
Silver beads on your grey horses,
Bear skins on your dun horses,
Rings on blaze horses,
Ride the horse home,
Herd the grey horse to the yard!
Bring me the mouth's quill,
The song sheet from the desk,
The croon cloth from the drying pole,
The tongue click from the clothes' chest!

Sis ma laulaw linno keele,
Teekia healtta teedra maadi
Häälifeks annede maadi
Sajattafin pardi mafi.

Qronnuudmas

X XIII.

Emma, ella memmekenne!
Ista mulle pällokenne,
Lõlle alla haljokenne,
Sälle peates paelokenne,
Sälle jiste jidi-rihm.
Kui ep osta ei pällugi:
Qä ma wõllan härja paasi
Teine oolde teips paari,
Tolmas kõrwi ruuna paari.

Qronnuudmas

Sis jäid maad kündematta,
Kaa-äred äästamatta,
Kiwwi-äred kiskumatta,
Suu-juured parrislamatta,
Lõla pannaes parms kündemaie,
Littikas äästamaie!
Parms lentab leppikuste,
Littikas fillaie paekp:
Lõla maa jäib kündematta,
Emma maad äästamatta.

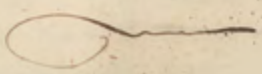
mää
mää

püü

-uuu

-uu

mä
mää

Siis ma laulan linnu keeli,
teeksin heälta tedre moodi,
heälitseks hanede moodi,
pajataksin pardi viisi.

Suude sulg ja teised laulus nimetatud esemed on lauliku maagilised atribuudid ja ühtlasi lauluoskuse sümbolid. Kogukond vajab laulikut ja laulu.

13. Tütar tahab põlle

Ema, hella memmekene,
osta mulle põllekene,
põlle alla haljukene,
põlle peäle paelukene,
põlle sisse siidrihm!

Kui ep osta, ei palugi:
ä'ä ma võtan härjapaari,
teine öde teise paari,
kolmas kõrvi ruuna paari.

Siis jäid maad kündematta,
maa-ääred äästamatta,
kiviääred kiskumatta,
puujuured puristamatta.

Isa paneb parmu kündemaie,
sitika äästamaie –
parmu lendab lepikusse,
sitikas sittaje paekse.
Isa maa jääb kündematta,
ema maad äästamatta.

Tüdrukute “julgete mõtete maailma” kuuluv laul. Tütar tahab abielunaiste pidulikku pooridiga põlle ja ähvardab vanematelt kõige tähtsama – künnihärjad – ära võtta. Laul lõpeb humoorika fantaasiapildiga parmu ja sitika rakkessepanemisest. Aga põlle kujundit võib tõlgendada ka neuu abiellumissoovina. Järgnev kujutaks justkui vanemate paratamatut tulevikku: neil tuleb oma varandus meheleminejatele kaasavaraks anda.

Then I will sing in the voice of birds,
Sound like a grouse,
Call like geese,
Croon like a duck.

The mouth's quill and other items mentioned in the song are the magical attributes of the singer and also symbols of singing skills. A community needs a singer and singing.

13. Daughter Wants an Apron

Mother, dear mama,
Buy me an apron,
A hem for the apron's bottom edge,
A ribbon for the apron's top,
A silk belt inside the apron!

If you won't, I will not ask:
I will leave with a pair of oxen,
The other sister with another pair,
The third sister with a pair of dun geldings.

Then the fields will not be ploughed,
The edges not harrowed,
The soil around stones not turned,
Tree roots not chopped.

Father will force a horsefly to plough,
A dung beetle to harrow—
The horsefly will fly to the alder grove,
The dung beetle will hide in dung.
Father's field will not be ploughed,
Mother's lands not harrowed.

A song expressing the “daring thoughts” of young maidens. A daughter wants the festive apron of married women, with a specific hem, and threatens to take away the most valuable possession of her parents – their ploughing oxen. The song concludes with humorous images of harnessing a horsefly and a dung beetle in front of the plough. The image of the apron may also be interpreted as a maiden's wish to get married. The following symbolises the inevitable future for the parents – they have to give their fortune to the marrying daughter as a dowry.

may 28

17.

X XIV.

Lagu ides Eltkonurkes

Siins etta memmekenne!	
Tõid mind, ilmale illusa!	ilmale
Ma peale malikesse:	mää peale
Ei ole armi palgata,	palgeffa
Tähti täis ja näusa.	näpüffa
Ilmal ollid isja Sammalad	
Ma peal ollid malid targa, ma peal	
Ties löid armid palgata,	
Tähtad täis ja näusa:	
Ei sin wõtnud arstid aita,	M.
Legga palberid paranda,	arst
Tähtid teha terveks,	Tõlbe
Niis anna arstile rahhada,	Palber.
Tõhtrille terwipida,	
Palberile palweida.	

XV.

Tubba äirnuu poli ööda,	lof. post.
Tubba jela jupala jorruu	seru
Tubba ku kaja lüü,	Ku
Wartad waste walgeida,	
Tubba lauljad loja kunkida,	
Marja kannai koorutaa,	
Laja suure uufu suuda,	
Marja wirrawa peale.	

14. Armid näkku löödud

Minu hella memmekene!
Tõid mind ilmale ilusa,
maa peäle maalikese:
ei old armi palge'essa,
tähti täiessa näussa.

Ilmal olid ise jumalad,
maa peäl olid maalid targad,
kes löid armid palge'esse,
tähed täiesse näussa.
Ei siin võinud arstid aita
ega palberid paranda,
tohtrid teha terve'eks.
Nüüd anna arstile rahada,
tohtri'elle tervisida,
palberile palve'ida.

Tütar kurdab emale, kuidas raske elu ja halvad
inimesed on rikkunud tema veatu välimuse.

15. Aeg ärgata

Juba läinud pooli ööda,
juba Sõela seisab servi,
juba kuu koja eesse,
Vardad vastu valge'eda.

Juba laulsid Looja kuked,
Maarja kana kõerutas
Looja suure ukse suusse,
Maarja värava peäle.

Äratuslaul, eriti rehelistele, kes endisaegses
külas pidid tõusma juba poolest ööst, esimese
kukelaulu ajal. Õiget aega näitas ka kuu ja
tähtkujude seis.

14. Scarred Face

My dear mother!
You brought me to this world, pretty one,
To this earth, beautiful one:
I had no scar on my cheeks,
No mark on my face.

The world had its masters,
The earth its wise ones,
Who scarred my cheeks,
Made marks on my face.
Doctors cannot treat them,
Barbers mend them,
Physicians heal them.
Now I'm giving my money to the doctor,
My greetings to the physician,
My prayers to the barber.

Daughter complains to mother how hardships in
life and bad people have ruined her good looks.

15. Time to Wake

Half the night is over,
The Seven Sisters are already edgewise,
The Moon is in front of our home,
The Hunter is facing the light.

The Creator's roosters have already crowed,
Mary's hen clucked,
By the Creator's big door
By Mary's gate.

A wake-up song, especially for threshers in the
village in olden times – threshers had to get up in
early hours, when the rooster first crowed. The
position of the Moon and constellations on the
firmament indicated the right time.